

EUGENIUSZ KRYSZTOFIK

**Niektóre zagadnienia techniczno-gospodarcze
Leśnictwa Bodzentyn
w Świętokrzyskich Lasach Rządowych
w dobie Królestwa Polskiego**

Некоторые технико-хозяйственные проблемы лесничества Бодзентин
в Свентокшиских Государственных Лесах во время Королевства Польского

Certain technical and economic problems of the Bodzentyn forest range in the
Świętokrzyskie Governmental Forests at times of the Kingdom of Poland

Lasy, których pokaźne resztki zwiemy dziś Puszczą Świętokrzyską, w początkach naszej państwowości znajdowały się głównie w rękę kościoła: Benedyktynów na Łysej Górze, Cystersów w Wąchocku, biskupstwa włocławskiego (Łagów), arcybiskupstwa gnieźnieńskiego (Kurzelów) biskupstwa lubuskiego (Manin i Waśniów) i biskupstwa krakowskiego. Dobra stołowe i kapitulne biskupstwa krakowskiego rozciągały się na znacznym obszarze. Ich granicę wyznaczała linia od Nidy przez Borków, Ociesęki, Makoszyn, Bieliny, Dębno, Brzezcie, Kunów, Iłzę, Wierzbicę, Skarżysko, Odrowążek, Cmińsk.

Rozległe dobra biskupstwa krakowskiego aż do czasu Sejmu Czteroletniego były nie tylko domeną łowów biskupich. Odgrywały ważną rolę gospodarczą — zaopatrywały w węgiel drzewny prowadzone przez biskupów zakłady górniczo-hutnicze. Po suprymowaniu dóbr biskupich na mocy ustawy Sejmu Czteroletniego w 1789 r., już jako lasy rządowe, stanowiły główną bazę zaopatrzeniową dla rządowych zakładów przemysłowych, gdyż aż do końca XIX w. węgiel drzewny był podstawowym surowcem energetycznym przy wytopie rud żelaza w Zagłębiu Staropolskim.

Rok 1789 zakończył długi prawie siedem wieków trwający — okres gospodarowania biskupów krakowskich znacznymi obszarami lasów świętokrzyskich. Choć w końcowych dziesiątkach lat okres ten charakteryzowały poważniejsze wyręby na potrzeby miejscowego hutnictwa, to jednak trwała troska o ich właściwe wykorzystanie i zachowanie pozwoliła na ich utrzymanie w dobrym stanie do momentu przejęcia przez państwo.

W 1809 r. Puszcza Świętokrzyska znalazła się w granicach Księstwa Warszawskiego. W 1810 r. pięć ekonomii rządowych — Bodzentyn, Iłzę, Suchedniów, Samsonów i Kielce — przeznaczono na potrzeby górnictwa jako źródło środków produkcji — surowca drzewnego i pańszczyźnianej siły roboczej. Ekonomie te obejmowały ówczesnym swym zasięgiem niemal cały świętokrzyski obszar puszczański.

W utworzonym w 1815 r. Królestwie Polskim nastąpiły pomyślne warunki dla uporządkowania i stworzenia nowoczesnych podstaw gospodarki leśnej w Górach Świętokrzyskich. Po zniesieniu odrębnej administracji dla lasów suprymowanych klasztoru Benedyktynów i włączeniu w 1831 r. do Leśnictwa Łagów utworzonego w 1819 r. Leśnictwa Św. Krzyż, nabyciu w 1829 r. przez skarb państwa prywatnych dóbr Szydłowiec, a w 1839 r. Chlewisk, wszystkie niemal obszary leśne znalazły się we władaniu Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Ich ówczesny podział administracyjno-gospodarczy obejmował:

1. Leśnictwo Iłżę	o pow. 25952 ha wg stanu z 1862 r.
2. Leśnictwo Szydłowiec	o pow. 10233 ha wg stanu z 1862 r.
3. Leśnictwo Chlewiska	o pow. 8465 ha wg stanu z 1840 r.
4. Leśnictwo Bodzentyn	o pow. 24826 ha wg stanu z 1847 r.
5. Leśnictwo Samsonów	o pow. 17836 ha wg stanu z 1847 r.
6. Leśnictwo Łagów	o pow. 10300 ha wg stanu z 1844 r.

oraz drobne obiekty położone na wschód od osady Łagów i Sandomierza. Sześć tych leśnictw obejmowało powierzchnię 97 167 ha.

W 1863 r. leśn. Chlewiska uległo reprivatyzacji. W 1870 r. skarb państwa sprzedał lasy iłżeckie spółce, która w 1875 r. przekształciła się w spółkę akcyjną — Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych.

W roku 1881/1882 lasy Królestwa Polskiego przechodzą pod administrację rosyjską. Zostały wówczas wprowadzone pewne zmiany w podziale administracyjnym. Wg stanu z 1907 r. istniały już nowe leśnictwa: Św. Katarzyna i Bodzentyn, wydzielone z leśnictwa Bodzentyn i Suchedniów (część wschodnia wydzielona z leśn. Bodzentyn, zachodnia z leśn. Samsonów) — nieco zmniejszone leśn. Samsonów oraz Łagów, Szydłowiec i Kielce w swych dawnych granicach.

W tej formie organizacyjnej lasy świętokrzyskie po czterech latach okupacji w czasie I wojny światowej doczekały się administracji polskiej.

W 1816 r. utworzono w Kielcach Dyрекcję Górniczą. Na jej prośbę rząd Królestwa Polskiego przekazał na potrzeby górnictwa sześć leśnictw: Iłżę, Suchedniów (Bodzentyn), Samsonów, Kielce, Olkusz i Siewierz. Po likwidacji Dyrekcji Górniczej w roku 1824/1825 leśn. Bodzentyn weszło w skład lasów rządowych. Swój pierwszy plan gospodarczy, oparty na instrukcji urzędniowej z 1820 r., otrzymało leśn. Bodzentyn w 1829 r. Przechowywany on jest w Archiwum Państwowym w Radomiu.

W planie tym, w „Protokule objaśniającym urządzenie tymczasowe Lesnictwa Bodzentyn”, czytamy:

„Stosownie do artykułu 24 Instrukcji Rządowej Przychodów i Skarbu z dnia 16 czerwca 1827 r., nr 38051/3395, podpisany Komisarz Leśny objaśnia w niniejszym protokule powody, dla których urządził Leśnictwo Bodzentyńskie w sposobie, w jakim go operat tej czynności przedstawia”.

„Granice wewnętrzne tego Lesnictwa dotyczą ze wszystkich stron Dóbr i Lesnictw Rządowych, w stronie tylko wschodniej suprymowanych i są bezsporne”.

„Granice wewnętrzne Leśnictwa, a mianowicie od pól i łąk Wsiów Rządowych takż stałymi dotąd nie były, Komisarz urządzający zaprojektował przeto separację od tychże w sposób jak na Mappie jest ozna-

czoną, starając, się aby takowa ile możliwości dla obu gospodarstw była dogodną, na gruncie jednak, z powodu, iż separacja ostatecznie przez Komisję separacyjną urządzona zostanie, tudzież dla oszczędzenia czasu w miejscach tylko główniejszych wyprowadził”.

„W środku zaś Straży Św. Katarzyny leży Klasztor tegoż nazwiska, który w uposażeniu ma sobie nadane grunta i las przy Klasztorze stale ograniczon i Wieś Wzorki tylko z gruntów rolnych składająca się, bez pewnych granic, od realności pierwszej lasem rządowym oddzieloną, dla uniknięcia niedogodności, jakie w mieszaniu się z sobą dwóch realności oddzielnej natury pochodzą, projektuje Kommissarz podpisany zamianę części lasu Klasztornego na las Rządowy między Św. Katarzyną a Wzorkami położony, względem czego oddzielne przedstawienie do JW-go Nadleśnego Naczelnego pod dniem 29 września r.b. Nr 77 uczynił. Podług tego projektu realności do Klasztoru należące w łączności ze sobą zostaną, a ograniczenie dla obu stron dogodnem będzie, o czem plan przekonywa”.

„Leśnictwo to podzielone zostało przez JW Nadleśnego Naczelnego na pięć Straży, to jest: Mayków, Lubianka, Michniów, Klonów i Św. Katarzynę, podział takowy przy urządzeniu w zupełności zatrzymany został. Podział na Obręby i Okręgi dopełniony został stosownie do miejscowości tj. drzewostanu, położenia i dobroci gruntu”.

Jak widzimy leśn. Bodzentyn obejmowało najpiękniejsze i najbardziej cenne partie lasów Gór Świętokrzyskich: połowę pasma łysogórskiego, pasmo klonowskie na południu, na północy zaś wzniesienia, zwane dziś lasami siekierzyńsko-wąchockimi.

Podział gospodarczy lasów leśn. Bodzentyn w planach 1829 r. charakteryzuje rozdział opisanego „Powody wyboru gospodarstwa”.

W leśnictwie Bodzentyn o powierzchni 38 899 morgów, 226 przętów ze względu na warunki glebowe wydzielono:

- „1. gospodarstwo wysokopiennie sosnowe z panującą sosną o powierzchni 19 895 morg. 298 pr. na glebach lżejszych, piaszczystych,
2. gospodarstwo wysokopiennie jodłowe z panującą jodłą o powierzchni 14 531 morg. 96 pr. na glebach cięższych, gliniastych,
3. gospodarstwo wysokopiennie świerkowe z domieszką jodły, buka, jesionu, o powierzchni 1600 morg., na glebach zasobnych w wilgoć,
4. gospodarstwo wysokopiennie bukowe z domieszką jodły, o powierzchni 1957 morg. 253 pr., na glebach gliniastych z podłożem kamienistym, jako obiekt doświadczalny dla Elewów Szkoły Leśnej Praktycznej w Siekiernie,
5. gospodarstwo niskopiennie dębowe, o powierzchni 914 morg., 270 pr. jako uzupełnienie obiektu doświadczalnego bukowego, chociaż zdawano sobie sprawę, „że gospodarstwo niskopiennie prawie o połowę mniejszą masę drewna niż wysokopiennie wydaje”.

Przytoczone wyjątki z planów leśn. Bodzentyn z 1829 r. charakteryzują nie tylko skład gatunkowy lasów, ale i ówczesny sposób gospodarki. Podział gospodarczy próbowano oprzeć już na podstawach przyrodniczych określonych przez kryterium gleby i drzewostanu.

Prowadzono tu wówczas gospodarstwo wysoko- i niskopiennie. Trwałe ślady gospodarstwa niskopiennego znajdujemy do dziś w Świętokrzyskim Parku Narodowym w drzewostanach południowego i południowo-wschodniego stoku Miejskiej oraz Góry Chełmowej, gdzie drzewostany wyka-

zują do dziś o wiele gorszą jakość. Dzięki temu utrzymała się na Górze Chełmowej tak poważna ilość i masa modrzewia polskiego.

„Powody wyboru gospodarstwa” wskazują na stosowanie wówczas gospodarstwa sosnowego, jodłowego, bukowego i świerkowego. Podział na gospodarstwo sosnowe i jodłowe utrzymał się jeszcze w operacie nadl. Św. Katarzyna (obecnie Świętokrzyski Park Narodowy) na okres 1936/37—1945/46. Wydzielenie obrębu doświadczalnego dla Praktycznej Szkoły Leśnej w Siekiernie świadczy nie tylko o bogactwie zespołów leśnych, ale i o wysokim poziomie ówczesnych leśników.

Zasady użytkowania rębego stosowanego w leśn. Bodzentyn i sąsiednich leśnictwach w pierwszej połowie XIX w. charakteryzuje poniższy „Wykaz cięcia rocznego” z 1826 r. dotyczący straży Św. Katarzyna:

„Oddział: Góry Psarskie
Rąb nowy

Rodzaj Obrębu: Wysokopienny jodłowy
i bukowy w kolei 120 lat

Opisanie drzewostanu:

Jodła, świerk i sosna różnego wieku pomieszane drzewem liściowem. Buk 80—120-letni pomieszany Jodłą 80—150 lat i podrosłą młodzieżą Jodłową jako też drzewem liściowcem.

Opisanie przedsięwzięć się mającego cięcia:

Wyciąć tylko same drzewa liściowe i oprócz tego jeszcze Jodły przestarałe.

Wyciąć tylko drzewa Jodłowe nie przerywając jednak zwartości”.

Z przytoczonych fragmentów wynika, że stosowana dotychczas rębnia pładownicza ustąpiła rębniom postępowym, uwzględniającym w pewnym stopniu potrzeby odnowienia naturalnego.

Etat ze wspomnianej powierzchni 38 899 morgów i 226 przętów wynosił 24 887 sążni.

Plan gospodarczy leśn. Bodzentyn z 1929 r. , opracowany na całą koleję rębni — cztery 30-letnie okresy — nie przetrwał nawet pierwszego i stał się nieaktualny. Okoliczności, które zdecydowały o potrzebie nowego urządzenia, przedstawia pismo Wydziału Dóbr i Lasów Rządowych z 1834 r. Czytamy w nim:

„Z powodu wszakże, iż w 1834 r. pożary zniszczyły obszerne drzewostany, szczególnie w Strażach Lubianka, Michniów i Klonów, z którego to powodu drzewo uschło pośpiesznie wybrane bydź musiało, plan przeto gospodarczy poprzednio ułożony dla Leśnictwa Bodzentyn (1829 r.) okazał się bydź niestosownym; polecone więc zostało Reskryptem z dnia 23 marca (4 kwietnia) 1844 r. Nr 28641/8924 i z dnia 25 kwietnia (7 maja) 1845 r. Nr 37459/11055 Urzędnikowi do szczególnych poruczeń, aby na nowo Leśnictwo Bodzentyn urządził i opracował co wypełniając powyższy Urzędnik z dodanymi sobie Adiunktami przy raporcie z dnia 14/31 marca 1846 r. Nr 31470/8602 złożył całą czynność Komisji Rządowej, która następnie szczegółowo w Wydziale rozebrana, z poczynionymi zmianami i wnioskami Komisji Rządowej do zatwierdzenia przedstawiona została (...)”.

Oto niektóre ciekawsze dane charakteryzujące stan ówczesny lasów i zasady gospodarki leśnej leśn. Bodzentyn wg operatu z 1846 r.

Leśnictwo Bodzentyn jest położone w guberni radomskiej, w powiecie opoczyńskim, częściowo opatowskim. Gatunkami panującymi w lasach Leśnictwa są: na terenach nizinnych, parowach i wzniesieniach sosna, w partiach górzystych straży Św. Katarzyna i Klonów jodła i świerk. Gatunki domieszkowe stanowią dąb, buk, klon, wiąz, grab, modrzew. Z krzewów odnotowano leszczykę, trzmielinę i tarninę.

Ze zwierząt łownych występowały: wilk, jelen, sarna, dzik, kuny, łasice, lis, zaś z ptaków: cietrzew, jarząbek, sowy.

Lasy Leśnictwa wskutek „gospodarstwa plądrującego” miały strukturę wieku nieregularną. Z powierzchni ogólnej leśnictwa drzewostany:

1. rębne, ponad 60 lat, zajmowały 28%,
2. nierębne, poniżej 60 lat, zajmowały 72%.

Dopiero w II 30-letnim okresie, w latach 1906—1936, spodziewano się uzyskać prawie normalne ustosunkowanie klas wieku i właściwą zasobność.

Cała produkcja drewna w dalszym ciągu była przeznaczana na potrzeby zakładów górniczych. Zbytu zewnętrznego nie było. Brak dróg komunikacyjnych i splawnych rzek czynił nieopłacalnym transport drewna na dalsze odległości. Ludność miejscowa zaspokajała swe potrzeby na płody leśne ugajem.

Ustalone przez Wydział Górniczy w 1838 r. zadania produkcyjne dla leśn. Bodzentyn obowiązywały również w pierwszym 30-letnim okresie gospodarczym planów 1845 r. Miały one zaspokoić potrzeby na węgiel i drewno następujących zakładów w podanym rozmiarze:

w Parszowie	14 000 sążni
w Mostkach	9 000 sążni

Leśnictwo Bodzentyn łącznie ze strażą Suchedniów leśn. Samsonów miało dostarczać dla zakładów:

w Bzinie	8 700 sążni
w Rejowie i Baranowie	13 000 sążni
w Suchedniowie, Berezowie i Jędrowie	5 800 sążni

Łącznie więc 50 500 sążni, z czego na leśn. Samsonów przypadało 13 509, a na leśn. Bodzentyn 36 991 sążni.

Charakterystyczne jest tu pismo Dyrektora Głównego Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu z dnia 6/8 lutego 1848 r. dotyczące planów z 1846 r.:

„Wreszcie górnictwo potrzebne drzewo dla swych fabryk, jak tego są przykłady, z odleglejszych cięć spowodu droższej ceny dowozu węgla wcale tychże nie życzy sobie wyrabiać, żądając go tylko z najbliższych miejsc, co nie jest stosowne, bo wzięwszy pod ścisły rachunek koszta wyłożyć się mające na uprawy, a wyższą cenę na dowózkę węgla wydatkowaną, możeby się korzyść okazała na stronę drugą, a temsamem wyjaśniłoby się, że hodować drzewa w dłuższych kolejach i brać go z odleglejszych miejsc, będzie dla zakładów korzystniejszym, jak hodować drzewostany w krótszych kolejach i ponosić znaczne koszta na uprawy forsowne”.

Jeżeli uwzględnimy odległości dzielące lasy straży Św. Katarzyny i Klonów od wymienionych zakładów przemysłowych, ówczesny stan dróg publicznych, ich brak wewnątrz lasów i trudny stan ekonomiczny w Królestwie Polskim zrozumiałe wydają się nam oszczędności i w leśnictwie. Wszystko to wpłynęło na zachowanie w stanie bliskim pierwotnego znacznych

połaci lasów w trudno dostępnych lasach w paśmie łysogórskim i klonowskim w ciągu całego XIX w., bowiem wg planów z 1846 r. gospodarowano w leśn. Bodzentyn w ciągu pierwszego okresu gospodarczego 1846—1876 oraz w początkowych latach okresu drugiego 1876—1905.

Nic więc dziwnego, że w operacie nadl. Św. Katarzyna z 1925 r., już po latach słabszej gospodarki rosyjskiej, okupacyjnej I wojny światowej i cięciach powojennych polskich na odbudowę kraju, zapas masy drzewnej na 1 ha powierzchni próbnej w oddz. 79a pod szczytem Łysicy wynosił 803,2 m³, a w dolinie Czarnej Wody w oddz. 42b 868,0 m³, a w paśmie klonowskim w oddz. 132 906,6 m³, zaś powierzchnie z zapasem 180 m³ były zaliczane do płazowin.

W 1839 r. wprowadzono w życie instrukcję o wykonaniu planu leśno-gospodarczego, podając zasady zagospodarowania lasów i techniki hodowlanej.

W planie zagospodarowania lasów leśn. Bodzentyn z 1845 r. znajdujemy interesujące wskazania dotyczące tej techniki:

„Okręg II, Oddział pod Pokrzywnicą-Chrósty, 294 Mg 194 pr. — 165 ha. Sosna, miejscami z świerkiem 50—60—70-letnią, średnio źle zwarta, dębem, sosną, lipą 90—120-letnimi, przerosła młodzieżą sosnową, świerkową 10—25-letnimi nieregularnie porosła, w stronie wschodniej jest kępa drzewostanu młodszego. Szkółka z sadzonkami jesionowymi, świerkowymi, jodłowymi. Odmłodzić przez ręby obsiewne, pozostawiając co 30 kroków jeden nasiennik, ile można z drzew pięknie wzrosłych średniego wieku. Przy dokonywaniu cięć uprzętać najdokładniej wszelki nieużyteczny podrost, ochraniać zaś młodzież pięknie wzrosłą. Niwy — uprawiać sosną. Łąki — uprawiać jodłą. Dla 140-letniego drzewostanu ze starodrzewiem bukowym i jodłowym w I piętrze, 50—90-letnią jodłą, rzadszym klonem, grabem, brzozą, lipą, sosną i świerkiem w II, z małymi haliznami, mamy podobne wskazania z dodatkiem, że „po zarośnięciu cięć obsiewnych zarośłą — wybrać nasienniki, oprócz 3—4 na morga”.

Dla gruntów wymienionych z włościanami zalecono „uprawiać sosnę i modrzewia na miejscach suchych, jodłę, świerka, jesioną, dęba na miejscach wilgotnych. Zaś na Łysicy Południowej — Malmorszczyzna — „po wyrobieniu cięcia i uprzętnięciu drzewa paszy zabronić, gdzieby młodzież z obsiewu naturalnego w lat 6 nie powstała, a uprawiać halizny przez siew lub sadzenie drzew panujących rodzajów”.

Interesujący jest fakt, że w Straży Św. Katarzyna nie otrzymaliśmy w spadku drzewostanów z udziałem modrzewia i jesioną z tych czasów, natomiast dość liczne drzewostany sosnowe na obrzeżach Łysogór i na stokach Góry Psarskiej. Mamy zaś drzewostany modrzewiowe z okresu klęski mrozowo-kornikowej lat 1929—1935, sadzone na miejscach nie suchych, a często bardzo wilgotnych.

W aktach archiwalnych — już z lat o wiele późniejszych — prowadzonych już w obowiązującym języku rosyjskim, znajdujemy interesujący list z dnia 17 lutego 1881 r. pisany po polsku przez Nadleśnego Leśnictwa Bodzentyn, do jednego z kolegów w Urzędzie Gubernialnym w Radomiu:

Jest to interesujący dokument. Zawiera sporo ważnych momentów z historii leśn. Bodzentyn i niełatwej wówczas sytuacji ówczesnych leśników polskich. Mgr inż. Teodor Zieliński uważał ten list za ostatnie echo gospodarki polskiej w Lasach Rządowych Królestwa Polskiego, które w latach 1881/1882 przejęła administracja rosyjska.

Nadleśny W a s i l e w s k i donosił na prośbę swego przyjaciela, „że działania gospodarcze” w Leśnictwie skończyły się w 1875 r. we wszystkich obrębach Lasów Rządowych i suprymowanych Rzepin:

1. w obrębie Psary na powierzchni 1668 morg. 15 pr.
2. w obrębie Łysica Północna na powierzchni 2109 morg. 165 pr.
3. w obrębie Łysica Południowa na powierzchni 1592 morg. 215 pr.

W wymienionych wyżej obrębach prowadzone już były cięcia na poczet II okresu 1876—1905 z wyjątkiem obrębu Brzezinki, gdzie cięcia wstrzymano już w 1873 r. po wcieleniu części jego lasów do donacji Ciekoty. Pomimo upływu już paru lat lasów donatarjuszowi jeszcze nie przekazano.

Wszystkie obręby wymagały szybkiego urządzenia na II okres, szczególnie zaś obręb poklasztorny Św. Katarzyna, Parszów, Węglów, Kaczka i Brzezinki. Nadleśny domagał się rozgraniczenia nowych łąk i niw położonych wśród Lasów Rządowych obrębów Węglów, Radkowice, Kaczka, Jedrów, Siekierno, Wilków Psary, Łysica Północna, o co zabiegał już od dawna w Kieleckiej Izbie Skarbowej.

W zakończeniu listu prosi przyjaciela o przysłanie, jeśli to możliwe, planu ogólnego Leśnictwa Bodzentyn, który zabrali mu powstańcy jeszcze w 1864 r.

Zasady gospodarki uległy wówczas poważniejszym zmianom. Szerokie stosowanie zrębów zupełnych i odnawianie sztuczne przez administrację rosyjską jest niewątpliwie wynikiem obowiązującej wówczas Instrukcji o Izbach Skarbowych z dnia 26 marca 1869 r. oraz Ukazu Rządzącego Senatu z dnia 8 sierpnia 1880 r. o organizacji Okręgowych Zarządów Lasów — sprzedaży lasu całymi porębami na pniu w drodze publicznego przetargu. Nabywca miał prawo wyrabiać na miejscu sortymenty ciosane, opał, a za specjalnym pozwoleniem również tarcicę, kurzyć węgiel w miejscach do tego celu wyznaczonych oraz budować baraki, pod warunkiem usunięcia śladów swej działalności eksploatacyjnej, zagwarantowanym kaucją w wysokości przewidywanych kosztów uporządkowania terenu do stanu odpowiadającego umowie. Nabywca wkalkulował kaucję w koszt drewna, porębę starannie wykorzystywaną ze wszystkiego, co miało jakąkolwiek wartość, ale nieuprzętniętą i przeważnie ogołoconą z odnowienia naturalnego.

W podobny sposób gospodarowano w leśn. Bodzentyn już w 1881 r. Świadczą o tym niżej podane transakcje. Sprzedano z przetargu poręby:

w obrębie Psary Moszkowi Meirowi z Szydłowca	za rubli 226,10
w obrębie Św. Katarzyna Wulfowi Glikzmanowi z Niestachowa	za rubli 111,90
w obrębie Łysica Północna Berkowi Prasownikowi z Woli Krzyżowej	za rubli 63,00
w obrębie Łysica Południowa Herszowi Tenenbaumowi z Wierzbinka	za rubli 540,00

W podobny sposób gospodarowano i na zrębach częściowych. Eksploatację przeprowadzali nabywcy całych poręb.

Wąskie zręby szerokości 30—60 m (kulisy, dzielanki), długości ponad 2 km w masywie Łysogór, prowadzone prostopadle do warstwic, odnawiane świerkiem nierodzimego pochodzenia, można łatwo jeszcze dziś dostrzec na północnych stokach Łysicy.

Ten sposób gospodarki budził nie tylko niezadowolenie wśród leśników

polskich, ale i głosy krytyczne kontrolujących gospodarke leśników rosyjskich jak F. M o r o z o w, S. G a n i e s z y n, N. A. T r o i c k i, którzy zwiedzali i badali niezmiernie dla nich interesujące lasy leśn. Bodzentyn.

F. M o r o z o w w 1909 r. podaje, że w lasach zwiedzanych przez niego okręgów warszawskiego i radomskiego stosuje się polską metodę urządzenia lasu (metoda okresowo-powierzchniowo-masowa) ze szczegółowym planem cięć na I okres 30-letni. W tym samym roku S. G a n i e s z y n, podkreślając wielkie znaczenie lasów świętokrzyskich dla nauk przyrodniczych, stwierdzał:

„1. Wprowadzenie w tutejszych lasach rębni częściowych z długim okresem odnowienia, jest pierwszą koniecznością niecierpiącą zwłoki,

2. Jednakowoż do tej pory, jak było powiedziane wyżej, w „lasach górskich” (Straż Św. Katarzyna i Klonów, E. K.) w szerokich rozmiarach są praktykowane zręby zupełne, będące jedną z przyczyn zniszczenia rzadkich w tym kraju roślin”.

Następne plany urządzenia leśn. Bodzentyn opracowano w 1886 r. wg polskiej metody urządzeniowej, były poddane zbyt częstej rewizji międzyokresowej w 1896 r., 1904 r. i w 1910 r., co świadczy o pewnych zaburzeniach w normalnym toku gospodarki leśnej.

Ostatni plan w 1910 r. był planem postępowym. Przewidywał stosowanie cięć częściowych w drzewostanach jodłowych i bukowych z 30-letnim okresem odnowienia. Przewidywał dwa gospodarstwa jodłowe — górskie i nizinne oraz gospodarstwo sosnowe. W gospodarstwie sosnowym utrzymano zręby zupełne o szerokości 60 m z 5-letnim nawrotem. Kolej rębny przyjęto w obu gospodarstwach 100- i 120-letnią, przeznaczając kolej 100-letnią dla drzewostanów niskiej klasy jakości.

W latach 1918—1919 i 1923—1928 powstają dalsze zmiany w podziale terytorialnym lasów świętokrzyskich. W nowym układzie spadkobiercą części lasów starego leśn. Bodzentyn zostały nadleśnictwa państwowe: Rataje, Siekierno, Suchedniów, Św. Katarzyna i Zagnańsk.

Leśnictwo to ze względu na swe położenie, skład gatunkowy i bogactwo drzewostanów odegrało w nauce i gospodarce leśnej ważną rolę, którą należałoby oddzielnie opisać.

LITERATURA

1. B a r a ń s k i S. — Sposoby zagospodarowania Świętokrzyskich lasów rządowych w pierwszej połowie XIX wieku „Sylwan” nr 5, 1974.
2. B a r a ń s k i S., Z i e l i ń s k i T. — Puszcza Świętokrzyska. W: „Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce”, PWRiL, Warszawa 1965.
3. K r y s z t o f i k E., Z i e l i ń s k i T. — Zarys dziejów gospodarki leśnej od XIX wieku do II Wojny Światowej na terenie obecnego Świętokrzyskiego Parku Narodowego. „Sylwan” nr 4, 1976.
4. Z a r ę b a R. — Zmiana składu gatunkowego drzewostanów Puszczy Iłżeckiej na podstawie inwentaryzacji z lat 1789, 1885 i 1961. „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Warszawie” 1973.
5. Operat urządzenia gospodarstwa leśnego Nadleśnictwa Św. Katarzyna, 1925.
6. Plan urządzenia gospodarstwa rezerwatowego Świętokrzyskiego Parku Narodowego, 1954.